

Maria-Reina Bastardas: «El meu pare venia d'una família profundament catalanista i l'amor per la llengua es manifestava sempre en la vida quotidiana»

Maria Rosa Bayà
Universitat de Barcelona

Amb motiu del centenari del naixement del llatí i romanista Joan Bastardas i Parera, en aquest número de LLENGUA NACIONAL li volem retre un petit homenatge. Una de les seves filles, Maria-Reina, professora de lingüística romànica a la Universitat de Barcelona, ens recorda la figura del seu pare en

l'entrevista que reproduïm a continuació. I José Enrique Gargallo, també professor de la Universitat de Barcelona i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, fa una semblança personal del qui fou el seu mestre i amic, en el text titulat «El meu Joan Bastardas».

Joan Bastardas era catedràtic de Filologia Llatina a la Universitat de Barcelona. Què el va portar a dedicar-se a aquesta especialitat? Quins van ser els seus mestres?

Efectivament, Joan Bastardas va ser, primer, professor agregat de llatí tardà i medieval i, després, catedràtic de Filologia Llatina (1976) de la Universitat de Barcelona. Era la seva universitat. Hi havia estudiat Filosofia i Lletres en la postguerra, en una època que els qui la visqueren descriuen com a desoladora. No sé exactament què el dugué a especialitzar-se en filologia llatina, però sempre sentí passió per la llengua i pels seus orígens. El seu mestre fou Marià Bassols de Climent, un llatí i romanista figuerenc que s'especialitzà en sintaxi llatina. Bassols, al seu torn, era alumne de Joaquim Balcells, el llatí i romanista que morí, prematurament, poc després d'exiliar-se a Suïssa l'any 1936. Així es mantingué fins a cert punt una continuïtat en l'escola de filologia llatina de Barcelona.

Quines aportacions va fer al seu àmbit d'especialitat com a docent? Quin és el seu llegat?

Ja des de la tesi, el pare es va especialitzar en el llatí medieval, el llatí escrit en l'edat mitjana, tant en el seu vessant lingüístic com en el literari. Durant molt de temps va ser director del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* (GMLC), el diccionari del llatí medieval del territori català entre els anys 800 i 1100. El projecte l'inicià Marià Bassols, però Bastardas en fou cap de redacció durant molt de temps. El GMLC tenia, i té, la seu a l'edifici del CSIC al carrer de les Egipcíaques (Barcelona). Des de sempre, els germans sabíem que el pare ocupava les tardes al «Consejo»; ho dèiem així, en castellà; no sé a partir de quin moment començarem a dir el «Consell». Avui en dia, el director del GMLC és Pere Quetglas, deixeble seu. Evidentment, les coses han canviat molt des de l'època de les fitxes escrites a mà en cartolines! Però crec que el meu pare estaria molt interessat per les possibilitats del CODOLCAT, la base de dades textual del GMLC, de lliure accés per als investigadors. A ell, els ordinadors li arribaren una mica tard, tot i que utilitzà el processador de textos i s'interessà per projectes que es gestionaven amb eines informàtiques, com els de l'IEC, tot i no entendre-hi.

Com a docent estimava els seus alumnes. També forma part dels records dels germans les tardes de diumenge quan la taula del menjador es convertia en un escampall de papers i llibres perquè hi anava algun doctorand a comentar algun aspecte de la tesi. I sempre, abans que arribés, s'havia d'anar a buscar algun pastisset per oferir-l'hi per berenar. A casa hi havia una habitació que feia de despatx, però estava tan atapeïda de llibres i papers que era difícil moure-s'hi. Nosaltres, quan vam ser més grans, també treballàvem d'una manera itinerant, a la taula del menjador, de la cuina, al sofà... El meu pare era una persona més aviat reservada, però recordo la seva pregona tristesa en les ocasions en què hagué de viure la mort d'un deixeble.

Encara que fos llatí de formació, els seus interessos es van centrar més aviat en l'origen de les llengües romàniques, oi? Què va fer en aquest camp?

Inevitablement l'estudi del llatí medieval i el de les llengües romàniques en el seu període d'origen van molt lligats. La llengua catalana fou l'altra gran passió del meu pare. Venia d'una família profundament catalanista i l'amor per la llengua es manifestava sempre en la vida quotidiana. Les excursions familiars ens mostren el seu coneixement del país (i un gran sentit de l'orientació) i es convertien en lliçons improvisades de toponímia o d'explicacions sobre l'origen d'un mot que designava alguna cosa que vèiem. Això, fet sobre el terreny, era molt més entenedor i fàcil de retenir en la memòria. Aquesta faceta de docent la practicava també a les classes; es diu que, quan va descobrir que els alumnes de llatí traduïen frases sobre corones de llorer o altres plantes sense haver-les vistes mai, va decidir endur-se'ls al jardí de l'edifici històric a ensenyar-los-les. De fet, el jardí Ferran Soldevila és un jardí botànic ben interessant i no fa gaire que es va publicar un llibre sobre els exemplars que hi creixen, acompanyat amb textos literaris que parlen de la planta en qüestió. Montserrat Camps va fer la tria dels textos. Tornant a la faceta de romanista, el meu pare es definia a vegades com a «llatinista empeltat de romanista» (així ho va expressar en el discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres). El 1976 va preparar una ponència sobre el català preliterari per al col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes a Basilea. Va ser una contribució

important. Al meu pare no li agradava gaire viatjar; va anar a pocs congressos i diria que era més per insistència dels organitzadors que per voluntat pròpia. El 1995 recollí, tot reelaborant-los, alguns bastant profundament, els seus articles sobre el català preliterari en un volum que titulà *La llengua catalana mil anys enrere*.

Quins dels seus treballs destacaríeu com a investigador i per què?

Hem parlat del llatí medieval i del català preliterari. També treballà sobre els Usatges de Barcelona, que edità juntament amb altres col·laboradors, i així mateix féu estudis de literatura, encara que siguin menys coneguts. En els anys noranta publicà un recull d'estudis de literatura, titulat bellament *Els camins del mar*, títol d'un dels articles. És també dels anys noranta un llibre de difícil classificació, com a mínim de difícil classificació pel que fa al seu gènere: *Diàlegs sobre la meravellosa història dels nostres mots*, uns diàlegs ficticis entre un Joan i un Ramon que es troben en diverses ocasions (el llibre consta de cinc capítols intitolats amb noms de personatges de l'Antic Testament) per parlar de la meravellosa història dels nostres mots. No és un llibre científic en el sentit estricte del terme (per exemple, no hi ha notes a peu de pàgina o referències), però tampoc no és un llibre de creació literària. Tot hi és pensat i mesurat i, en una lectura atenta, s'hi diu molt més del que sembla. Quedarà en un interrogant si és Joan o Ramon l'*alter ego* de l'autor; o si ho són una mica tots dos; i la personalitat del visitant, on potser s'entreveu un calidoscopi de diversos amics i alumnes. El meu pare era també una mica murri i tenia un fi sentit de la ironia i l'humor.

Un petit tresor inèdit (editat artesanalment) i desconegut és un conte que dedicà als seus néts i que il·lustrà la seva neboda (neboda política) Maria Rius. No tot, doncs, eren articles científics, però en el conte hi apareixen també elements filològics medievals, com l'*Indovinello veronese*.

I com a membre de l'Institut d'Estudis Catalans, quins projectes va desenvolupar? A les Oficines Lexicogràfiques, com a impulsor del Termcat...

Va ser nomenat membre de la Secció Filològica el 1972; ho considerà un honor. En aquell moment l'Institut encara estava aixoplugat per Òmnium al Palau Dalmau, al carrer de Montcada. No seria fins als anys vuitanta que es pogué traslladar de nou a la seu de la Casa de Convalescència, on és avui en dia. No en tinc memòria exacta, però devien ser anys de molta activitat. Es va implicar en les tasques de l'IEC; en va ser vicepresident de 1983 a 1986, quan el president era Enric Casassas. I també dirigí breument les Oficines Lexicogràfiques i formà part del

Consell Supervisor del Termcat. Diria que eren empreses, amb molta implicació de grans equips informàtics, que havien de conduir persones d'una generació més jove, però hi volgué col·laborar en els inicis. El preocupava el futur i l'estat de la llengua catalana i defensà sempre amb vehemència el que creia millor per a preservar-la.

Com són avui els estudis de Filologia Llatina i de Filologia Romànica a la Universitat de Barcelona? Quines diferències hi ha respecte a l'època de Joan Bastardas?

L'època del meu pare era una altra època. El meu pare preparava, en gran part durant les vacances d'estiu, un o dos articles per any; amb cura i reflexionant-hi. No era una època de presses, de *publish or perish*. I, evidentment, publicava on li venia de gust, sense pensar si aquella revista o publicació era l'adequada de cara a obtenir reconeixement. Quan feia un article per a una miscel·lània d'homenatge, el feia pensant en aquella persona, amb un tema escollit per a aquella persona; no hi enviava l'article que li convenia a ell, sinó el que corresponia a l'homenatjat. Avui en dia tot això no existeix. I diria que la veritable ciència hi ha sortit perdent, i molt.

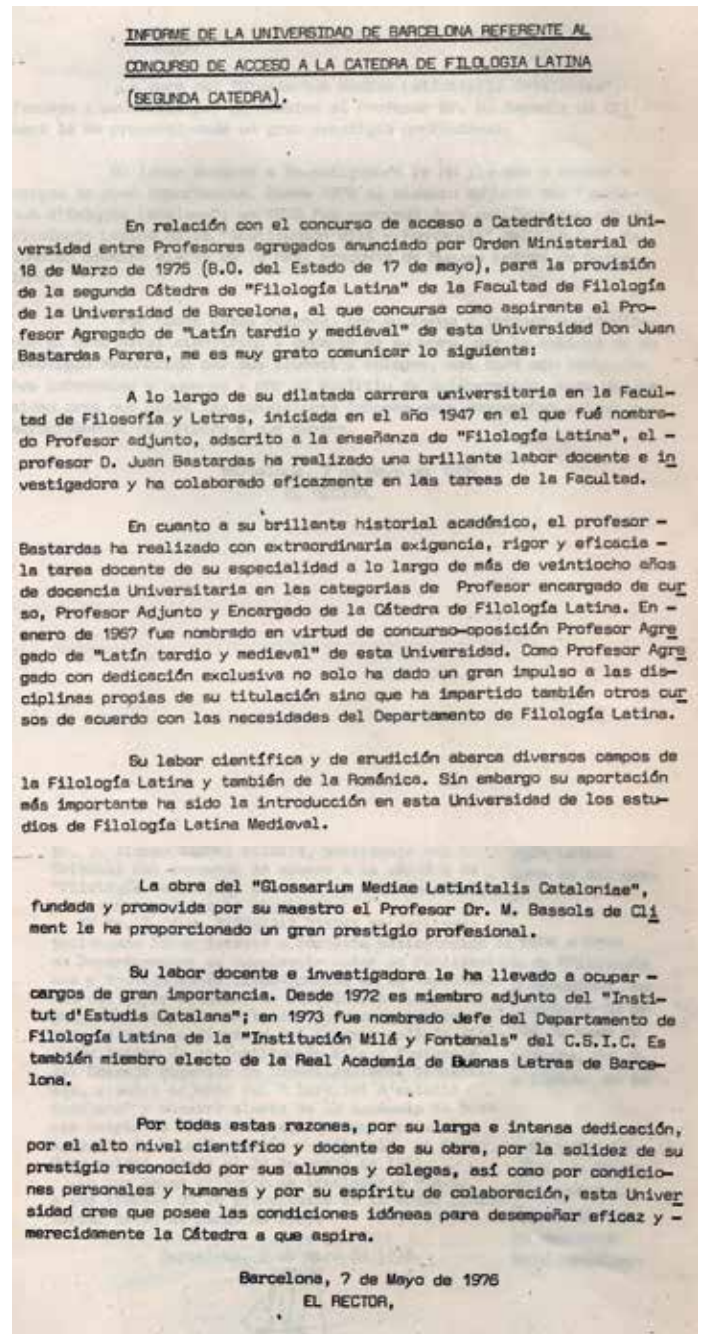
No em correspon pas a mi de dir com són els estudis de Filologia Llatina a la Universitat de Barcelona; jo sempre he estat romanista i d'una altra àrea acadèmica. De fet, darrerament, i arran d'una reestructuració de departaments, tots els professors de Filologia Clàssica (llatí, grec, indoeuropeu), de Filologia Romànica (en el sentit clàssic) i de Filologia Semítica estem en un mateix departament. Amb nombrosos professors de Filologia Llatina hi tinc molt bona sintonia, personal i acadèmica. Són uns excel·lents científics i companys. Ells t'expliquen bé com s'estructuren els estudis de Filologia Llatina, dins del grau de Filologia Clàssica, a la UB. Jo no ho faria bé, perquè no hi sóc a dins.

Els estudis de Filologia Romànica han estat els grans perdedors del pas de la llicenciatura als graus. Aquesta reorganització es va fer, em sap greu dir-ho, molt malament, en una mena de campí qui pugui en què es van imposar interessos que poc tenen a veure amb el que és estrictament acadèmic. La visió global, comparatista per definició, i la funció propedèutica de la filologia romànica s'han perdut en els plans d'estudis. No estic dient res que no hagi dit en altres ocasions si dic que crec que els estudis de filologia haurien de ser reformulats en profunditat.

Quin futur espera a aquests estudis? Quins canvis hi faríeu?

En la recerca, actualment s'estan fent coses molt interessants. En el meu camp, que és la lingüística romànica, hi ha molts projectes europeus interessants. I en

el camp de la literatura i filologia romànica també. Com sempre passa, però, és difícil que tinguin un finançament adequat; ja se sap que la recerca en humanitats és la parenta pobre. També és clar que una docència de qualitat ha de tenir una base en una recerca. Aquest cercle de recerca, docència, aparició de nous investigadors, més recerca, més docència, altres nous investigadors, s'està trencant. És difícil preveure el futur, però la lingüística romànica, des dels seus inicis en el segle XIX, sempre se n'ha anat sortint, malgrat els auguris més pessimistes. ■

El 1976 Joan Bastardas i Parera va guanyar la càtedra de Filologia Llatina de la Universitat de Barcelona. El rector, que en aquell moment era Fabián Estapé, va escriure un informe favorable a l'aspirant en què destacava la seva trajectòria acadèmica, així com l'elevat nivell científic i docent de la seva obra (Font: *Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona*)